

Pintura Ipar Euskal Herrian 1930az geroztik

René Gelos

I. — Donibane Lohitzuneko Margolari Eskola

1930 eta 1940 artean, artelan ororen biltegi edo zentro garrantzitsu bat izan da Donibane Lohitzune.

Kasik egun ederra zen aldi oroz, Ziburuko eta Donibane Lohitzuneko karrika ttipi eta bihurrietan gaindi ibiltzen nintzen, orduko margolarien xibeleten edo zaldittoaen ondotik. Eta atzematzen nituelarik, haien ondoan egoten nintzen, orduak eta orduak. Ordu luzeak iragaten nituen horrela margolariekin gogo-bihotzez bat eginik, haien jestu eta bekain-etzpain zimurtze ttipien barrandan.

Beti beren gibeletik edo atzetik ikusiaren bortxaz, azkenean elea ematen zidaten, eta, nik ere, egun batez margolari izateko nuen gogoagertu nielarik, ene xede hartan lagundu ninduten.

Ene aitak, arte plastikoetara zer jitea nuen ikusirik, ene margolari irakasletzat *Jean Charles Colin* hautatu zuen. Ongi ezagutzen nuen. Bakarrean aldi goxoak baintuen harekin iraganik.

Margolari hau, zizelkari, musikari eta olerkari zen denbora berean. Ama euskalduna zuen eta

aita XIX. gizaldi edo mende bururatzean eta XX. gizaldiaren hasieran aipamen haundiko potretalari edo itxuralaria izan zen.

Jean Charles Colin-ek bere bigote, bizar gorrail eta betaurrekoekin, izate bitxi bat zirudien. Gizon bat zen hauta edo aukerakoa, adimenduz, jakitatez eta umore onez. Haren egoitza, egiazko zuhaitz zaharrenez osatu oihantto batetan da, bere bidexka bihurriekin eta mila usainekin. Haren laneko lekua edo margola, Bordagaineko patarrean edo aldapan kokaturik dago, zuhaiztiaren aldean, Ziburuko karrika edo kale zaharrenetako baten gain aldean.

Jean Charles Colin-ek ohartarazi nau arteari, bere osoan harturik, zeren, berak erratea maite zuenez, «bata ez baitoa beste gabe». Irakasle jakina eta fina zen. Arratsalde osoa zirauen ene ikasaldiak. Halako batean, gogoz irakurtuz bere olerkiak eman zizkidan eta zenbait urte lehenago moldatuak zituen euskal operen zati batzu harmoniumean jo.

Decrept-ek izenpetu liburuttoan agertu opera horiek, Donibane Lohitzuneko Antzoki Libroan, (erdaraz: «Théâtre de la Nature» deitzen dute) joak izan ziren, sekulako arrakasta biltzen zutelarik.

Zizelkari bezala, Ziburu bere herriko hil-orotarria zor diogu.

Jean Charles Colin-ek bere adiskideekin talde bat moldatu zuen, zeinetan ere aurkitzen baititugu:

GEORGES MASSON: Ravel deitu kaia bazterrean bizi dena, honen sortetxetik bi urratsetan. Bazter margolari bat da. Hegoaldeko euskal portu xarmagarriak gisa edo era berezi batez agertzen ditu, eguzkitan, kolore bizienez jantzirik. Haren margoetan, bazterrak oro kantari edo abeslari daude, zeru eta uraren urdin ñiñir dirdiratsuen. Urdin, gorail eta gorriak zolatzat harturik, kolore horien egiazko sinfonia bat iduri, arraintzarien barku ttipiak zazpi kolorezko batel baten antzera, uraren gainean dardelarik.

PIERRE LABROUCHE: Baionako Museoko kontserbatzaile edo etxezain izan dena. Grabatzailea da, biziki ona. Kolore ilunen baliatzailea. Badu zernahi «gouaches» eder eginik.

PERICO RIVERA: leindako pertsona harrigarri bat iduri duena, bere kapa jantziarekin eta kapela haundiarekin. Espainiar eskolatik etorria, baina aspalditik ziburutartua. Espainiar eszertan espezialdua, «flamenco» dantzarietan halaber. Biluzien itxuratzeke esku habila duena. Dohain haundiko margolaria, hegoaldean anitz estimatua.

CHOQUET: abere margolari paregabea. Kasik beti pottoka uher batzuek, edo oraino, iratze gorrailduz jantzi menditako bidexketan tiki-taka doazen asto ttipi zaredunek bizarazten dituzte haren bazterrak, haize hegoaren firrindak udazkeneko kolore beroak oraindik gehiago agertzen dituelarik.

Geroago talde horretara bilduko da gipuzkoar gazte bat, Parisen lanean ari izan dena, Picasso, Juan Gris, Picabea batzuekin. Han ordea, laster deserrotua sentitu du bere burua eta Donibane Lohitzunera etortzen da gero alde bat hor kokatzeko.

RAMIRO ARRUE du izen deitura. Nahiz haren margolanak doi bat zuhurrak, xumeak, isilak eta taldeko zaharrenentzat doi bat modernoak diren, hala ere inpresionismoari leialik daude. Eta sartze bat herabe airekoa egiten du horrelako taldean. Baina, luza gabe euskal margolari dohatsuen bezala agertuko da, gure Euskal Herriko egunaren ordu bateko argidura berezia hobekienik sentitu eta kolorez bihurtu duena. Lekuko laborari, arraintzari, dantzari eta pilotarien margolaria du. Berak egin margo haundi batek edertzen du Arrangoitzeko antzokia. Zalan-tzarik gabe, Euskal Herriaren egiazko margolaria du. Donibane Lohitzuneko herriak haren dohaina ohoratu du, hiri erdiko kale bati haren izena emanez.

Sei margolari horiek, anitz urtez batasun lagunkin bat moldatuz, omen azkar bat bilduko dute, beren agerraldi bakoitzera jendalde ederra bilduz. Talde hori da zinez urtealdi horretako Donibandar eskolaren oinarria.

Talde horretatik aparte, badira ere beste margolari batzu, eta ez ttipienak. Hala nola:

PHILIPPE VEYRIN: bazter-margolari dena, kolore-sail eder baten baliatzaile izanez eta gainera idazle aipatua, Euskal Herriaz ikertze bat baino gehiago utzi diguna.

FRANCOIS BIBAL: kolore biziaren margolaria. Donibane Lohitzundar bat, bere Herria airostasunean, mugimenduan eta koloretan agertzera beti entseiatu dena.

DE LATOURASSE eta ELIZAGA: biak margodoinu gris, estilizatu, desberdin eta finekin ari dira lanean. Margo moderno eta beratza.

LEFEVRE: Urruñan kokatua, irakasle eta gero Arte Ederren zaindari edo inspektore orokorra. Klasikoen iturritik ari dena margotzen.

D'AUSSY PINTAUD: Sokora etorri dena bizitzera. Egin dituen agerraldi ugariak duen jakitatearen lekuko izan dira.

Opor edo lanarte ordainduen abiadako urtealdi horretan jadanik, bi margolari laneko lekuan bertan muntatzen dute margo denda edo saltegia, barrikaren gainean. Horietaz geroztik, beren agerraldiak, udakari, dendetan egin dituztenak izan dira. Eta badira oraino.

Lehen jinak edo etorriak, FLOUTIER-ek benetako arrakasta biltzen du udatiarren artean. Langile porrokatu bat da. Aro ederra delarik kanpoan eta txarra delarik barnean, bere lantokian, ari da margotzen. Eguzki dirdiratsuaren margolaria du. Ardura edo askotan horren laneko lekuan ibiltzen naiz eta haren tiki-taka, jestu eta ohitura edo usaia guztiak ezagutzen ditut. Gizon haundi bat zen, bizartxoduna, beti artilezko galtzerdi batzu galtzen gainera emanik larruzko espartinak herrestan zebilana.

Noiznahi euria ari duen eskualde batetan, beti eguzkitan ziren bazterrak margotzen zituela erran zion adiskide bati ihardetsi zion, «bere egonaldi guztian *kaka* erori baldin bada ere, paristarrak beren etxera itzulita ez dira guti fier, beren bakan-tzetako Euskal Herri miragarria, tematuki eguzkitsu, erakusten dietelarik beren adiskideei!»

Beste margolaria, ALMES: miresten dudana, honen atzetik nagoelarik. Ez da egun biziki ezaguna, baina iduritzen zait honen margoihalak luza gabe biziki ezagunak izanen direla, zeren egiazko artista honek ernetasunez, eskubiziz eta argi harrigarritz margotzen baitzuen, beharrezkoena, funtsezkoena agertuz baka-rrik, inpresionistalari haundieneren inguru baten jabe izanez.

Margolari talde eder horri dagozkiola, hor zeuden ere erdi ofiziale zirenak, hala nola:

ETXEBERRIGARAI: margolaria bere orduetan, baina gehienbat musika egile: fandango, arin arin, pasakalle eta serenada.

Beste bi zizelkari ere aipatu behar ditut.

Bata, REAL DEL SARTE, bere «Jeanne d'Arc» margoengatik mundu zabalean ezagutua dena. Besomotza zen, 14ko gerlaz gero. Harek egin «Jeanne au bucher» edo Joana sutan eta «Kurutzearen bidea» deitu margoihaiek edertzen dute Donibane Lohitzuneko eliza.

PUYFORCAT: Parisetik etorria, Santa Ana oihanean, ehunka urteko aritzen artean egoitza eder bat eginik. Zizelkari moderno, jaun aipatu anitzen itxurak zizelkatu ditu.

Bestalde, udakari, Donibane Lohitzunek margolari haundiak ikusten ditu, hala nola, Van Dongen, Gabriel Domergue, etab.

Bai eta idazle aipatu batzu, hala nola. CLAUDE FARRERE, Erromardin kokatua, eta PIERRE BENOIT, Ziburuko Bordagaineko egoiliar jarraikia. Gure MAURICE RAVEL haundia ahanzi gabe, bere sortetxera heldu zena, Ziburura, bere musika ederrenen moldatzera. Ez dioa beste guztien artetik, honek eman gure Euskal Herriari aipamen?

Urtealdi hartan, Donibane Lohitzunek aro eder bat bizi izan zuen, arteen abantailetan, ez baitzen ere guti fier zeukan margolari eskola ariaz eta aipatuaz.

* * *

Eta egun zertan gara? Nolakoa da Donibane Lohitzuneko kultur bizia? Donibane Lohitzuneko margolarien eskolak ez du jarraipenik edo segidarik izan. Bi margolari ofiziale ditu bakarrik, urte osoan Donibane Lohitzunen edo Ziburun beren lanetik bizi direnak.

ANTONINI: inpresionismoari leial egonez, Donibane Lohitzunen duen denda bere margolanetan ari dena. Udan biltzen duen arrakasta gero eta haundiagoa du.

ORTZADARRA taldea entseiatzen da bere aldetik bizi artistiko baten ematera, lan-saioak eta margo agerraldiak urtero antolatuz.

II. — Baionako Margolari Eskola

Eta zer berri da Baiona aldean? Baionako margolari eskola betidanik izan eta da oraino lanean ari den eskola haundi bat. Baionako eskola diogularik, bistan da, Angeluko eta Biarritzeko artistak ere barne hartzen ditugula. Aldi eder ospetsuak ezagutu ditu eskola horrek.

Graziatzko aldi bat bezala, Léon Bonnet-ena izan da, hain dira margolari horren lanak eta hedadura haundiak.

Hogeigarren urteko aldia ere aipagarria izan da, Etxeberri, Duluc, Marie Garai eta abarrekin. Baina, hemen, gure aldiaz edo garaiaz ariko gara bakarrik. Zeren Baionan artistak gero eta gehiago lanean ari baitira.

Nahiz ez duten leku aski beren agerraldien egiteko, nahiz ez duten arte modernoan museorik edo erakustokirik, nahiz oraino Arte Ederren Eskola Nazionala (Estaduarena) kendua izan den,

hala ere Baiona kultura bizi baten jabe den hiria da, artisten beren erretasunari esker gehienbat.

Urtero Baionako mintzaldien kariatara antolatzen den artista-lanen agerraldiak, aldi oro, goi maila jotzen du, Hiriko margolari eskola zuzendari den Pierre Mallet-en asmamenari esker.

Baionako mintzaldien kariatara ere, *Bonnat* Erakustokian antolatzen da agerraldi eder bat, non ere bere baitan dauzkan obra ederretarik, beti agertzen baitira obra arraro eta agertu gabeak.

Ducourreau jaunak zuzentzen duen museo hori luza gabe gainez gain berriturik ikusiko dugu.

BENJAMIN GOMEZ zenak moldatu zuen artista taldea «Union Bayonnaise des Arts» deituak, margoera edo tendentzia guztiei zabaldurik dagoenak, bere aldetik urtero antolatzen du agerraldi bat, gazte anitzentzat jauzigune gertatzen dena. Arrangoitze-ko Markesa buru zuelarik lan ederra egin zuen talde horrek. Eta orain, PIERRE ESPIL olerkaria kudeari, ez da gutiago mugitzen.

Hamar bat urtez, LE GRENIER deitu talde ttipiak, MARIXA margolariaren babespean, antolatzen ditu agerraldi batzu, jende anitzek gogotik jarraitzen dituenak. Talde hau margolari eta zizelkari multzo batek osatzen du. Arteaz ideia berezi bat eta gusto beretsuak dauzkate: betiko bidexka ibilietatik urrundu nahi dutenak eta beren izaera osoki beren obretan agertu nahi dutenak.

MARIXA, bere sorterrria duen Asturiasetik etorria zaigu. Margoarean benetako «pasionaria» bat da. Alemanian bezanbat ezaguna da Suezian, Frantzian, Espainian eta Ameriketan. Bere artea osoki eskutan duen margolaria dugu, dena finezia eta romantizismoz betea.

MALLET, Baiona hiriko margolari eskolako irakasle zuzendari dugu, irakasle ezin hobea, artist agerraldien antolatzaile paregabea eta hogeigarren mendeko arteak zer izan behar duen ongi dakiena.

CASAMA goizegi zendu margolari kapablea; taldeak harekin adiskide kementsu eta dohatsu bat galdu zuen.

RAMBIE margolari oldartsua, izakera aiherkoiduna. Margolan eder batzu zor dizkiogu. Baionatik joan da Pariseko abentura eroan sartzeko. Talentu haundikoa baita, dudarik ez da erreusituko duela.

LAURENDEAU DE JUNIAC: egur zizelkaria, lan miragarriak egin dituena.

Bost artista horiei juntatu behar diegu LUIS FREDERIC DUPUIS Baiona eskola berri horren kudearia. Kalitate arraroko margolaria. Bere apaltasunak eta intereszdun izateak frantses margolari haundi bat izatera utzi ez duena.

Beste zizelkari haundi bat, Kanbon bizi den JESUS ETXEBARRIA, bai eta honen ikasle izan den PANTXOA SAINT-ESTEBEN, Azkainen bizi dena.

CHARLES CARRERE, mitragin edo beringin eta margolaria Fantasma harrigarrienen margotzaile dena.

Eta neroni, R. GELOS, talde horretan barne izan naizena.

Ondikotz, *Le Grenier* desegina da eta gure eskualdeak anitz galdu du.

Talde horren ordaintzeko bezala, beste bat muntatu da, «8. Taldea» deitua, margolari adinekoek osatzen dutena: Marixa, Dupuis, Gelos, Laurendeau de Juniac, Mallet, Haramboure, Lafargue eta Otxoa.

Baionako itxura haundi bezala hor dugu oraino, PAUL BAZE margolari itxuralaria. Bonnat Erakustokiko buru eta Erromako lehen prima ukan zuena: HENRI LAULHE bazterren eta folklo-rearen margolari. Balio haundiko beste margolari hauk: ALCALDE, AUGER, BLANDIN.

Mitra edo berin-margolari haundi bat, LESQUIBE, han-hemen-ka gure elizetako berinak ederturik ezarri dituena.

KILLY BEAL, hau zeramikalaria.

Arte Ederretako eskolatik jalgi gazte talentodun batzuk segurtatzen dute geroa:

HARAMBOURE: egunetik egunera, nortasun haundiarekin goiti ari dena. LESTIE, gazte izanagatik margolari moderno bezala toki bat guztiz ona eskuratu duena eta «Pompidou» kultur zentroan bere agerraldia daukana.

Patrick Rouleau, bere eskuaren balia haundiarena galdua izanagatik, marrazkilaria harrigarri bat bilakatzen ari den gazte suharra.

Francine COUTURE, arras bere gisa baina balio seguruaren jabe dena.

LAFARGUE, jadanik hemen aipatua, Casama zenaren ikaslea. OTXOA, surrealismoan ezin finagoki ari dena.

MARIE AGNES MALLET, marrazkilari haundi bilakatzen ari dena.

Zizelkarietan bertiz, BERT HOMME eta LASSERRE anaiak.

Beharbada nor edo nor ahantzi duket. Baina horra hor egungo Baionako Artisten Eskola. Eskola bat aitzina doana, bizibizia eta gogoz betea.

R. G.

(*Gexan Lantziri-k laxoan euskaraz emana*)

* *P. Lafitten obarra*: M. F. Kaperotxipiren «Arte Vasco» liburu abertsak (Ekin, Buenos Aires, 1954, ik. 163-186 or.) aipu ditu Pablo Tillac Kanboko margolari ezaguna, P. Choribit Hazpandarra eta beste, bai eta «Les Saltimbanques» Miarritzeko taldea (1940-1945).

LA PINTURA EN EL PAIS VASCO NORTE (1930-1978)

LA PEINTURE AU PAYS BASQUE-NORD (1930-1978)

De 1930 a 1940, San Juan de Luz constituye un centro artístico importante, gracias a maestros como J. C. Colin y sus amigos G. Massen, P. Labrouche, P. Ribera, Choquet, y luego el joven Ramiro Arrue. Añadamos a este grupo Philippe Veyrin, François Bibal, De Latourasse, Elizaga, Le-fèvre, D'Aussy Pintaud, etc. Además de estos profesionales, señalemos todavía el pintor Etcheverrigaray, los escultores Real del Sarte y Puyforcat, como también el más ilustre de los artistas vascos, el músico Maurice Ravel. Hoy el grupo «Ortzadarra» trata de conectar con esta gloriosa tradición.

La escuela de Bayona se ilustró a primeros de siglo gracias a los alumnos de Bonnat, los Etcheverry, Garay y Duluc. Desde entonces, el «Grenier» reúne, durante una decena de años, un pequeño grupo de artistas: Marixa, Mallet, Casama, Rambié y Laurendeau. El «Groupe des huit» le sucede hoy, que comprende además de Marixa, Mallat y Laurendeau, Dupuis, Gelos, Haramboure, Lafarque y Otxoa. Fuera de estos grupos habría que relevar los nombres de escultores Etchevarria y Saint-Esteben, del vidriero Lesquibe, del ceramista K. Beal y sin duda de otros. Lo esencial es señalar que «L'Union Bayonnaise des Arts», fundada en su tiempo por Benjamín Gómez, está en plena actividad. Realiza exposiciones regulares. El museo Bonnat está restaurándose y el Conservatorio de música, perfectamente instalado, reúne a más de mil alumnos.

De 1930 à 1940, Saint-Jean-de-Luz constitue un centre artistique important, grâce à des maîtres tels que J. C. Colin et ses amis G. Masson, P. Labrousse, P. Ribera, Choquet, puis le jeune Ramiro Arrue. Ajoutons à ce groupe Philippe Veyrin, François Bibal, De Latourasse, Elizaga, Lefèvre, D'Aussy Pintaud, etc. Outre ces professionnels signalons encore le peintre Etcheverrigaray, les sculpteurs Real del Sarte et Puyforcat, ainsi que le plus illustre des artistes basques, le musicien Maurice Ravel. Aujourd'hui le groupe «Ortizadarra» essaie de renouer avec cette glorieuse tradition.

L'école de Bayonne s'illustra au début du siècle grâce aux élèves de Bonnat, les Etcheverry, Garay et Duluc. Depuis lors, le «Grenier» réunit, pendant une dizaine d'années, un petit groupe d'artistes: Marixa, Mallet, Casama, Rambié et Laurendeau. Le «Groupe des huit» lui succède aujourd'hui, qui comprend outre Marixa, Mallet et Laurendeau, Dupuis, Gelos, Haramboure, Lafarque et Otxoa. En dehors de ces groupes il faudrait relever les noms des sculpteurs Etchevarria et Saint-Esteben, du verrier Lesquibe, du céramiste K. Beal et sans doute d'autres. L'essentiel est de noter que «L'Union Bayonnaise des Arts», fondée naguère par Benjamin Gomez est en pleine activité. Elle assure des expositions régulières. Le musée Bonnat est en cours de restauration et le Conservatoire de musique parfaitement installé réunit plus de mille élèves.